

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісового і садово-паркового господарства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КРАТЮК ОЛЕГ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 639.111.14 (477.42)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ОЦІНКА ПРОДУКТИВНОСТІ
МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ ТЕРИТОРІЇ
ДП «ЄМІЛЬЧИНСЬКИЙ ЛІСГОСП АПК»

205 Лісове господарство

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних наукових досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ О.О. Кратюк

Керівник роботи
Кратюк Олександр Леонідович
доктор біологічних наук, професор

Висновок кафедри лісового і садово-паркового господарства за результатами попереднього захисту

Протокол засідання **кафедри лісового і садово-паркового господарства**
№ ____ від «____» 202 р.

Завідувач **кафедри лісового і садово-паркового господарства**

к.с.-г.н., доцент

Сірук Юрій Вікторович

«____» 202 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Кратюк Олег Олександрович захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою

за шкалою ECTS

за національною шкалою

Секретар ЕК

Дубницька Ірина Юріївна

АНОТАЦІЯ

Кратюк О.О. Оцінка продуктивності мисливських угідь території ДП «Ємільчинський лісгосп АПК». – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У магістерській роботі проведено комплексний аналіз видової структури мисливської фауни з урахуванням сучасного стану популяцій мисливських звірів і птахів. Оцінено просторову та функціональну структуру мисливських угідь (лісові, відкриті, водно-болотні біотопи) та їх придатність для підтримання стабільних елементарних популяцій ключових мисливських видів. Виявлено позитивні та негативні чинники, що впливають на перспективи ведення мисливського господарства, зокрема екологічні, господарські, соціальні та управлінські аспекти. Розраховано оптимальну чисельність і оптимальну щільність перспективних видів мисливської фауни з урахуванням кормової бази, ємності угідь та екологічної стійкості екосистем.

Ключові слова: мисливські ресурси, мисливські угіддя, мисливська фауна, біотехнічні заходи, ДП «Ємільчинський лісгосп АПК».

ANNOTATION

Kratiuk O.O. Assessment of the Productivity of Hunting Grounds within the territory of SE «Yemilchyne Agro forestry» – Qualifying work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The master's thesis presents a comprehensive analysis of the species composition of game fauna, taking into account the current status of populations of game mammals and birds. The spatial and functional structure of hunting grounds (forest, open, and wetland habitats) and their suitability for sustaining stable elementary populations of key game species were assessed. Positive and negative factors influencing the prospects for hunting management were identified, including ecological, economic, social, and administrative aspects. The optimal population size and optimal density of promising game species were calculated with consideration of the available food resources, carrying capacity of hunting grounds, and the ecological sustainability of ecosystems.

Key words: hunting resources, hunting grounds, hunting fauna, biotechnical measures, SE «Yemilchyne Agro forestry».

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ФАУНА ЯК ОСНОВА МИСЛИВСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ	8
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ДП «СМІЛЬЧИНСЬКИЙ ЛІСГОСП АПК»	15
РОЗДІЛ 3. ВИЗНАЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ УГІДЬ ДП «СМІЛЬЧИНСЬКИЙ ЛІСГОСП АПК» ТА РОЗРАХУНОК ЧИСЕЛЬНОСТІ ОСНОВНИХ ВИДІВ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН	20
3.1. Методологічні підходи до оцінки та бонітування угідь	20
3.2. Типологічна характеристика мисливських угідь та аналіз їхньої цінності для основних представників фауни	21
3.3. Проведення бонітування мисливських угідь підприємства	24
3.4. Визначення нормативів оптимальної щільності та обчислення оптимальної чисельності основних видів мисливської фауни в угіддях підприємства	28
ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

Актуальність теми. Питання розвитку мисливської галузі як повноцінної складової економіки постійно дискутуються у наукових працях та на профільних конференціях. Аналіз світового та європейського досвіду свідчить, що ця сфера діяльності може бути престижною та високорентабельною, забезпечуючи при цьому стабільність популяцій диких тварин. Водночас в Україні ефективність мисливського господарства часто залишається низькою, а в окремих випадках ситуацію можна охарактеризувати як кризову. Зокрема, не завжди реалізується наявний потенціал у розведенні копитних (ратичних) та хутрових звірів, які вважаються одними з найбільш перспективних груп фауни. Виходячи з цього, проведення наукових досліджень з метою удосконалення ведення мисливського господарства набуває особливої актуальності.

Мета і завдання дослідження. У даному дослідженні поставлено за мету провести оцінку продуктивності мисливських угідь території ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» та надати науково обґрунтовану оцінку перспектив його подальшого використання. Для досягнення зазначеної мети були визначені такі основні завдання:

1. Провести комплексний аналіз видової структури мисливської фауни з урахуванням сучасного стану популяцій мисливських звірів і птахів.
2. Оцінити просторову та функціональну структуру мисливських угідь (лісові, відкриті, водно-болотні біотопи) та їх придатність для підтримання стабільних елементарних популяцій ключових мисливських видів.
3. Виявити позитивні та негативні чинники, що впливають на перспективи ведення мисливського господарства, зокрема екологічні, господарські, соціальні та управлінські аспекти.
4. Розрахувати оптимальну чисельність і оптимальну щільність перспективних видів мисливської фауни з урахуванням кормової бази, ємності угідь та екологічної стійкості екосистем.

5. Розробити науково обґрунтований перелік заходів, спрямованих на підвищення продуктивності та екологічної стабільності мисливських угідь ДП «Смільчинський лісгосп АПК».

Об'єктом дослідження виступають мисливські угіддя.

Предметом дослідження показники продуктивності мисливських угідь ДП «Смільчинський лісгосп АПК».

Основу для дослідження становлять мисливсько-господарські методи (для оцінки продуктивності угідь), польові зоологічні (для визначення видового складу та структури мисливської фауни), екологічні методи (для дослідження продуктивності лісових та водно-болотних оселищ тварин), а також математико-статистичні підходи для кількісної обробки з подальшою інтерпретацією отриманих даних.

Публікації.

Кратюк О.О Ключові етапи оцінки продуктивності мисливських угідь. *Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 19 вересня 2025 р.). Житомир, 2025. С. 59–60.

Васильєв Б.В., Гулак І.Ю., **Кратюк О.О.** Сучасні підходи до реформування мисливського господарства України: правові, екологічні та економічні аспекти. *Стан і майбутнє лісової галузі, ландшафтної архітектури і землевпорядкування* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДБТУ, 14-15 жовтня 2025 р.). Харків, 2025. С. 24–25.

Кратюк О.О., Конюхов Є.С. Роль мисливської орнітофауни в оцінці продуктивності мисливських угідь. *Ліс, наука, молодь*: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 26 листопада 2025 р.). Житомир, 2025. С. 117.

Практичне значення. У межах кваліфікаційної роботи сформульовано та обґрунтовано практичні рекомендації, спрямовані на ефективне використання мисливського потенціалу території з подальшим удосконаленням системи

ведення мисливського господарства на території ДП «Ємільчинський лісгосп АПК», з урахуванням сучасних управлінських викликів.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційне дослідження складається з тридцяти семи сторінок друкованого тексту та включає вступ, три розділи, висновки й список використаних джерел. Матеріали роботи доповнені 3 рисунками та 7 аналітичними таблицями. Бібліографія містить 46 найменувань наукових, нормативних та інформаційних джерел, що забезпечують всебічне висвітлення проблематики виконаного дослідження.

РОЗДІЛ 1.

ФАУНА ЯК ОСНОВА МИСЛИВСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

На сьогоднішній день функціонування підприємств лісогосподарського комплексу охоплює низку ключових напрямів, серед яких: заготівля деревини, отримання лісової продукції, а також надання спеціалізованих послуг у цій сфері. Окреме важливе місце посідає мисливство, організація мисливського господарства та супутній сервіс, пов'язаний із цією діяльністю [5, 16, 17, 43].

Протягом останніх десятиліть спостерігається суттєве посилення антропогенного тиску на природні екосистеми. Такі фактори, як розорювання земель, меліорація боліт, створення штучних водойм, вирубка лісів та пожежі, призвели до фрагментації та зменшення площі природних угідь, а також до зниження їхньої якості як середовища існування для тварин [4, 36, 37, 46].

Окрім екологічних проблем, існуюча організаційна структура галузі має свої вади. Вона не в повній мірі гарантує належний рівень біотехнічних заходів та ефективного використання ресурсного потенціалу. Чинна система не завжди створює достатню мотивацію для користувачів угідь щодо охорони, відтворення та раціональної експлуатації державного мисливського фонду [12, 39, 42].

Традиційно першість серед об'єктів спортивного та промислового полювання утримують ратичні тварини. Високий інтерес людини до цієї групи фауни обумовлений, насамперед, значними розмірами трофеїв, що дозволяє отримувати велику кількість м'ясної продукції та цінної шкірсировини. Через таку популярність динаміка чисельності цих видів історично коливалася від пікових показників до катастрофічно низького рівня. Найбільш критичного винищення популяції ратичних зазнали наприкінці XIX століття. Антропогенний пресинг став настільки інтенсивним, що представники освічених верств суспільства, усвідомивши реальну загрозу повного зникнення видів, виступили з ініціативою запровадження обмежень на добування козуль, кабанів, оленів та інших тварин [1, 2, 27].

Варто відзначити також адміністративні заходи того періоду, зокрема введення мисливських квитків та п'ятирічний мораторій Міністра земельних справ України (1918 р.) на відстріл лосів, оленів, козуль, кабанів тощо [24]. Однак ці кроки лише дещо сповільнили темпи знищення окремих угруповань ссавців. Перша світова війна, революційні потрясіння та громадянська війна призвели до зміни державного устрою, погіршення умов життя населення та руйнації економіки. Це спричинило безконтрольне використання природних ресурсів за відсутності належного нагляду з боку держави. У ті роки найбільших втрат зазнало поголів'я копитних ссавців та їхні ключові біотопи – ліси. Якщо у малоосвоєних районах Полісся популяції кабана та козулі були доведені до стану глибокої депресії, то у степовій зоні України вони були винищені повністю. Ситуація почала змінюватися лише після 1920 р., із формуванням перших мисливських союзів, початком системної боротьби з браконьєрством та встановленням кримінальної відповідальності за незаконне полювання [24].

Олень шляхетний є цінним мисливським видом, який використовується як для вільного існування в угіддях, так і для вольєрного розведення [10, 11, 20]. Інтродукція виду в Україну відбувалася шляхом завезення тварин із півночі євразійського ареалу тощо. На сьогодні вид зустрічається у більшості областей України. Максимальна чисельність популяції фіксувалася в кінці 80-х років минулого століття і становила 18–20 тисяч голів.

Зважаючи на значні екологічні та географічні відмінності європейського оленя, деякі науковці схильні виділяти кілька підвидів, зокрема: карпатський (*Cervus elaphus montanus*), кавказький (*Cervus elaphus maral*), кримський (*Cervus elaphus brauneri*). Втім, молекулярно-генетичний аналіз мітохондріальної ДНК, проведений В.І. Домнічем [19], не підтверджує таксономічної самостійності зазначених підвидів.

Трофічний спектр оленів включає не менше 300 видів рослин. Основу раціону складають трави, листя, пагони, гриби, лишайники, а також болотна рослинність (тростина, солянки). Тварини здатні споживати навіть такі отруйні

рослини, як беладона та аконіт. Водночас споживання хвої є нетиповим і небезпечним: коли голод змушує оленів їсти хвоєю, вони нерідко гинуть через запалення шлунково-кишкового тракту. Наприкінці серпня – на початку вересня починається період реву, звуки якого чути (особливо в горах) на кілька кілометрів. Вокалізація варіюється від важких зітхань до протяжного мукання, що у молодих самців переходить у рик. Висока екологічна пластичність благородного оленя у харчуванні дозволяє йому заселяти не лише лісові стації, а й безлісі території.

Козуля європейська як біологічний вид сформувалася у листяних лісах Європи ще в епоху середнього плейстоцену, проте сучасних обрисів її ареал набув лише в голоцені. Незважаючи на стабільність геологічної історії територій, доля виду на різних етапах взаємовідносин людини і природи складалася по-різному. Козуля, як і інші великі ссавці, завжди залишалася вразливим об'єктом полювання. У періоди соціальних потрясінь та послаблення державної влади це ставало головною причиною її масового знищення на значних територіях [9].

У період інтенсивного розвитку капіталістичних відносин в Україні саме популяції козулі зазнали найбільш відчутного негативного впливу. Полювання на копитних велося цілорічно як в Україні, так і в росії. Навіть за наявності сприятливих умов існування в лісостеповій зоні, вид був знищений у більшості лісових масивів. Яскравим прикладом є факт, коли у 1891 р. управитель маєтку Шубіна (Самарський ліс) лише за одну зиму добув 28 козуль [3]. На Лубенщині, попри наявність значної площі лісів (45,4 тис. га), останню тварину вбили у 1907 р. [41]. На жаль, такі випадки були масовими. З огляду на катастрофічне падіння чисельності, земські збори Харківської губернії ще у 1895 р. ухвалили указ про заборону полювання на козулю. Однак цей захід, що діяв 10 років, призвів лише до незначного зростання поголів'я. Причиною невдачі вважався інбридинг (близькоспоріднене схрещування), для зменшення впливу якого планувалося завести тварин з Кавказу та Сибіру. Все ж, завдяки вчасно вжитим заходам, локально вдалося вберегти вид від повного

винищення. Поширеною формою охорони були мисливські заказники із повною заборonoю полювання, зимовою підгодівлею та озброєною охороною єгерями. Завдяки цьому на 1917 р. чисельність козулі на Харківщині досягла 500–600 особин [27]. Проте демобілізація населення після Першої світової війни та наявність зброї знову призвели до різкого скорочення ресурсів, а окремі осередки були знищені повністю.

З метою прискорення відновлення популяції, у 1926 р. у Парасоцькому лісі (поблизу Диканьки) було створено штучний осередок: туди завезли кілька тварин із Правобережжя для вольєрного розведення з подальшою інтродукцією [1]. Суттєву роль у відновленні ареалу в Україні відіграли мігранти з Молдови, де, попри низьку чисельність, осередки виду зберігалися тривалий час. Після заборони полювання на копитних у 1945 р. чисельність козулі почала стрімко зростати, що сприяло розселенню молдовських мігрантів на теренах південно-західної України.

Характеризуючи біотопічний розподіл, слід зазначити, що основним середовищем існування козулі є лісові угіддя. Попри появу польового екотипу, існування виду без деревно-чагарникової рослинності є неможливим. Деталі розподілу описано у працях багатьох дослідників [14, 15, 45]. Для козулі, особливо в зимовий період, характерним є явище стадності, яке допомагає виживати у критичні періоди року. Це питання висвітлено у роботах Волоха А.М. [9], Жмуда М.Є. [23], Євтушевського М.Н. [22]. Незважаючи на широке поширення та високу чисельність європейської козулі в Україні, їй не приділяється такої уваги, як у країнах Європи. Ліцензійне полювання носить переважно рекреаційний характер. Водночас у світі пріоритетним є трофейне полювання, що вимагає управління статеві-віковою структурою та знань про розвиток рогів. В Україні серйозні дослідження з цього питання практично відсутні.

Кабан дикий. Первісний ареал виду охоплює майже всю Євразію та Північну Африку, також він акліматизований у Північній Америці, Австралії та інших регіонах. В Україні кабан є одним із найпопулярніших об'єктів

полювання [22] і за станом ресурсів належить до благополучних видів. Проте в першій половині XX ст. він був нечисленним і рідко зустрічався у Вінницькій, Київській, Чернігівській та Кам'янець-Подільській областях. У 1960 р. на Черкащину було завезено особин уссурійського підвиду (*S. s. Ussuricus* Heude). Дикий кабан – вид, що зазнавав потужного антропогенного тиску, але завдяки охороні та біотехнічним заходам відновив чисельність у другій половині XX ст.

Це всеїдна тварина. Навесні охоче поїдає зелені частини рослин, яйця птахів, пташенят, дрібних ссавців; восени у раціоні переважають кореневища та ґрунтові організми. Морфологічно це масивна тварина із середньою вагою близько 150 кг (максимальна – 300-320 кг). Тіло кремезне, на коротких сильних ногах, передня частина значно вища за задню. Морда витягнута у довге рило з п'ятачком, щетина густа і тверда, бурого кольору. Нижні ікла у самців досягають 10 см. Кабан заселяє різноманітні біотопи: хвойні, листяні, змішані ліси, заболочені ділянки, чагарники біля водойм та полів. У горах піднімається до висоти 400 м над рівнем моря. Важливим фактором є наявність води. У сприятливі роки в місцях масового проживання чисельність може досягати 30–50 голів на 1 тис. га. Тварини інтенсивно використовують агроценози як кормову базу, проте здатні існувати й виключно за рахунок природних ресурсів [9, 18, 44, 45].

Заєць сірий. Найбільш ґрунтовно питання біології та екології цього виду в Україні висвітлено в монографії О.П. Корнєєва [27]. Автор детально розглядає систематику, стації, спосіб життя, линьку, живлення, відтворення, динаміку чисельності, хвороби та ворогів. Однак ці дані відображають стан на 1960 рік. У своїй праці автор наводить такий ваговий розподіл зайців: від 3,0 до 4,0 кг – 16,8%; від 4,0 до 5,0 кг – 64,50%; від 5,0 до 6,0 кг – 15,4%. Фізіологічні параметри: нормальна температура тіла – 39,7°C; частота дихання у спокої – 29-30 циклів за хвилину; пульс – 109-114 ударів за хвилину.

Також проаналізовано стаціональний розподіл з урахуванням сезонів. Спосіб життя описано через час залягання та підйому з лежанки, місця їх влаштування. У суворі зими русак може робити нори в снігу. Описано типи

слідів: жирові, ходові, скидні, гонні. Попри залежність чисельності та виживання молодняку від кормових ресурсів, питанню живлення в Україні приділялося недостатньо уваги. Корнєєв О.П. [27] визначив види рослин, які споживає заєць. У літньо-осінній період домінують родини розоцвітих, бобових, зонтичних, хрестоцвітних, складноцвітих, гречкових, злакових. Кормові об'єкти розділено на II групи: I - рослини, що споживаються особливо охоче та II - рослини, що споживаються неохоче. Взимку найчастіше поїдаються представники родин розоцвітих, бобових, подорожникових, лободових, гречкових та злакових.

Серед питань екології найбільшу увагу приділено розмноженню, що логічно для планування обсягів вилучення. Детальне вивчення гону, вагітності та розвитку молодняку дозволяє встановити обґрунтовані терміни полювання. Під час вагітності та лактації вага самок значно перевищує вагу самців. Вага зайця варіюється в межах 3–5 кг (Карпати – до 7,0 кг), а довжина досягає 62 см. Також вказано довжину тіла до 69 см (частіше 55–60 см) та масу до 7 кг (частіше 4–5 кг). За К.А. Татариним [40], морфометричні показники наступні: довжина тіла – 500–607 мм (сер. 565 мм), хвоста – 85–140 мм (сер. 104 мм), задньої стопи – 150–185 мм (сер. 163 мм), вуха – 105–160 мм (сер. 118 мм). Вага – від 3600 до 4560 г (сер. 4110 г) [8, 30].

Біотопічна приуроченість та вплив агроландшафтів розглянуті у роботах А.М. Волоха [9], В.П. Новицького [44, 45], В.П. Власюка [6, 7]. Взимку ж заєць переміщується до лісових масивів. Щодо місць влаштування лежанок, К.А. Татариним [40] вказує, що взимку русак обирає місця під молодими буками, у завалах бурелому, очереті, малиннику, папороті, кущах ялівцю, западинах ґрунту або старих окопах. Ці дані підтверджуються й іншими джерелами [30].

Груздев В.В. описав забарвлення хутра шести підвидів сірого зайця [8]. Також це питання висвітлено у працях К.Т. Татарінова [40]. Особливості живлення за сезонами класифікували рослини на: а) головні; б) другорядні; в) маловживані (отруйні, лікарські). У монографії М.П. Рудишина та ін. [38] вказано, що добова потреба зайця в сирому кормі становить близько 1 кг, хоча

вміст шлунка коливається від 50 до 200 г. Інші автори вказує на низьку вибірковість до кормів, яка змінюється протягом року. Зниження вмісту білка в раціоні до 10% призводить до різкої втрати ваги та зниження виживання виду [8].

Заєць досягає зрілості з 4 місяців, але масово – з 6–8 місяців. С.П. Шаталова (1951) описала явище суперфетації, яке зустрічається у 15,8% особин. Статева активність скорочується або припиняється у листопаді-грудні, а спад починається із серпня [27, 31]. Плодючість – кількість молодняку на одну самку становила 1,4–6,0 особин. У Польщі цей показник становив 7,4 (сприятливі роки) та 2,3 (несприятливі); у Німеччині – 11,0 та 3,2 відповідно. Причиною низьких показників є ембріональна смертність та погане харчування. Найвища плодючість зафіксована Л.С. Шевченко (1974) та у вольєрних умовах [8, 18].

Статева структура популяцій зазвичай становить 1:1. Суттєвий вплив на відтворення мають хижаки [8] у степовій Україні переважали самці (співвідношення 1:1,38–1,77). Важливими аспектами ведення мисливського господарства залишаються ефективне управління популяціями [8, 25, 31] та заходи з охорони угідь [13, 21].

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ДП «ЄМІЛЬЧИНСЬКИЙ ЛІСГОСП АПК»

Загальний земельний фонд, що перебуває у користуванні ДП «Ємільчинський лісгосп АПК», охоплює площу 43499,3 га [26]. Розподіл земель лісгосподарського призначення за відповідними категоріями візуалізовано на рисунках 2.1-2.3.

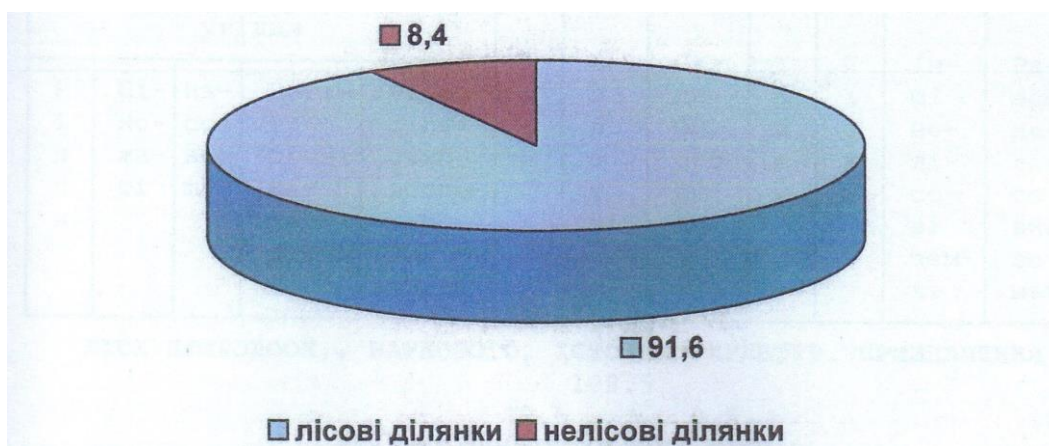

Рис. 2.1. Структура загальної площі земель лісгосподарського призначення за категоріями лісових ділянок (%)

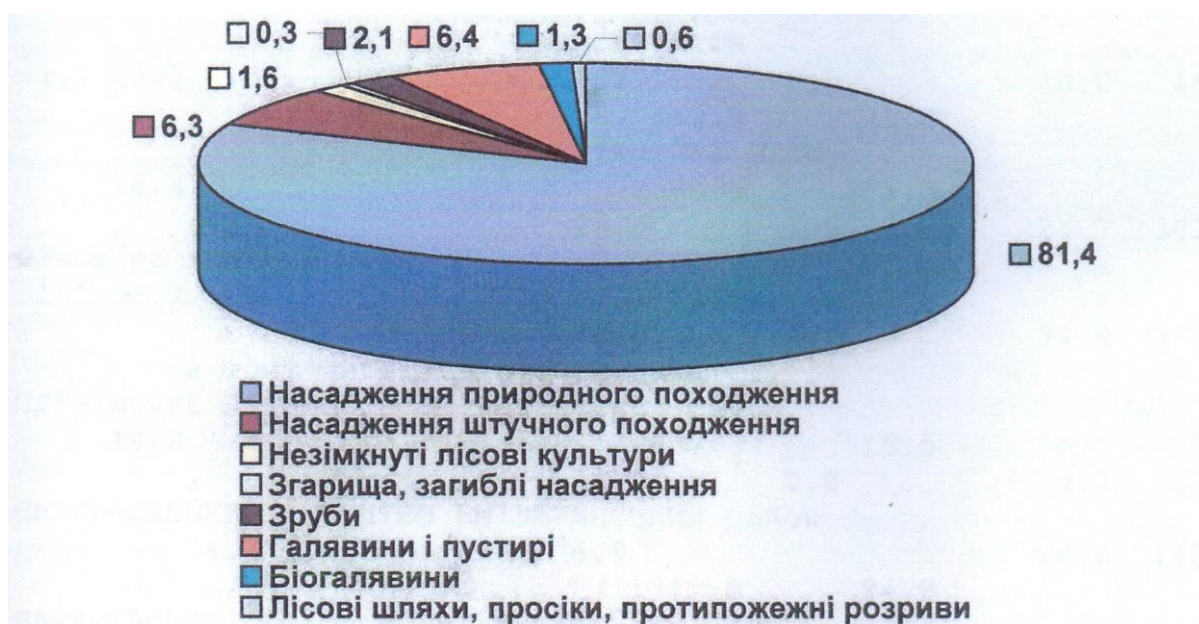

Рис. 2.2. Структура лісових ділянок (%)

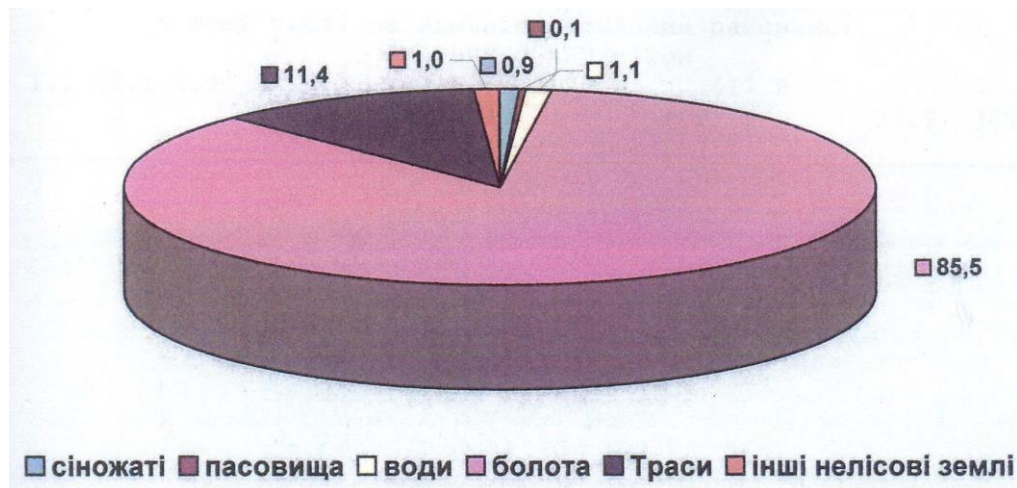

Рис. 2.3. Структура нелісових ділянок (%)

Із загальної території площа власне лісових ділянок дорівнює 39842,7 га. З них ділянки, вкриті лісовою рослинністю, займають 34989,3 га, а нелісові землі становлять 3656,6 га [26].

Кліматичні умови в межах розташування підприємства визначаються як помірно-континентальні, для яких характерне вологе тепле літо та м'яка зима з переважанням хмарної погоди. Загалом такі умови є сприятливими для культивування основних лісоутворюючих порід: сосни звичайної, дуба звичайного (черешчатого), берези повислої, вільхи чорної та осики. Серед факторів, що можуть негативно позначитися на рості та розвитку насаджень, слід виділити весняні заморозки у пізній період та ранні осінні приморозки. Також в окремі роки фіксується надмірна кількість опадів, що спричиняє перезволоження ґрунтів [26].

Геоморфологічна будова території ДП «Смільчинський лісгосп АПК» має рівнинний характер, ускладнений незначними підвищеннями та котловиноподібними зниженнями. Відповідно, наявні лісові масиви класифікуються як рівнинні ліси [33].

Ґрунтовий покрив підприємства вирізняється значною строкатістю. У Барашівському лісництві родючі супіски чергуються з легкими суглинками, проте в масштабах усього лісгоспу домінують дерново-слабопідзолисті ґрунти на піщаних відкладах. У пониженнях рельєфу поширені торф'яністі ґрунти. За

гранулометричним складом дерново-підзолисті ґрунти належать переважно до піщаних та супіщаних, рідше – до легкосупіщаних.

Хімічний аналіз дерново-середньопідзолистих ґрунтів вказує на їхню підвищену кислотність. За режимом зволоження більшість ґрунтів класифікуються як свіжі та вологі. Матеріали лісовпорядкування не зафіксували розвитку ерозійних процесів.

Гідрографічна мережа на території ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» представлена 24 річками, які є притоками басейнів річок Уж та Уборть. Течія цих річок спокійна; у посушливі літні періоди спостерігається їх пересихання. Водночас під час весняного водопілля або затяжних літніх злив можливий вихід води на заплаву та затоплення значних територій. Для охорони водних об'єктів уздовж середніх річок встановлено захисні лісові ділянки шириною 400 м (особливо захисні смуги – 200 м), а вздовж малих річок виділено особливо захисні смуги шириною 150 м. Питома вага лісових ділянок з надмірним зволоженням складає 0,4% від площі земель, вкритих лісовою рослинністю. Загальна площа боліт становить 3 123,5 га, серед яких переважають низинні та перехідні типи. Низинні болота характеризуються плоскою або слабко ввігнутою поверхнею. Рослинний покрив тут сформований переважно осоково-хвощевими, осоковими та осоково-сфагновими асоціаціями. Потужність торф'яного покладу варіюється від 0,2 до 1 метра. Перехідні болота локалізуються на вододілах та підвищених елементах рельєфу. У трав'яному ярусі домінують сфагнум, багно, осока тощо. Глибина торфу на таких ділянках становить від 0,7 до 3 метрів [26].

Лісова галузь відіграє домінуючу роль в економічній структурі району, на території якого здійснює свою діяльність ДП «Ємільчинський лісгосп АПК». Пріоритетними векторами роботи підприємства є забезпечення раціонального використання деревних ресурсів для потреб національної економіки, а також їх систематичне відтворення та охорона [26].

Використання лісового фонду для випасу худоби носить локальний характер і здійснюється переважно вздовж лісових доріг та на невеликих

галявинах. Щодо побічного лісокористування, то воно представлене збором лікарської сировини, ягід та грибів, який проводиться місцевим населенням для задоволення власних потреб [26].

Видовий склад мисливської фауни в угіддях ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» відзначається різноманіттям і включає такі види, як лось, кабан, козуля, заєць, лисиця, борсук, куниця та інші. Полювання на території здійснюється у форматі спортивно-аматорських заходів. Землі лісгосподарського призначення офіційно закріплені за користувачами мисливських угідь.

Варто зазначити, що лісові насадження виконують не лише ресурсну функцію (забезпечення деревиною та продукцією побічного користування), а й мають вагоме рекреаційне та природоохоронне значення. Зокрема, вони забезпечують виконання водоохоронних, протиерозійних та ґрунтозахисних функцій, а також слугують базою для відпочинку населення [26].

Аналіз стану та динаміки лісового фонду дозволяє комплексно оцінити екологічну ситуацію в лісах ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» на момент проведення лісовпорядкування. Усі лісгосподарські заходи реалізовувалися у чіткій відповідності до чинної нормативно-правової бази. Основною метою діяльності було покращення якісних характеристик деревостанів, підвищення їхньої продуктивності, а також збереження захисних властивостей лісу. Встановлено, що ведення господарської діяльності не спричиняє негативного впливу на стан навколишнього природного середовища.

У межах зони діяльності ДП «Ємільчинський лісгосп АПК», а також на прилеглих до нього територіях, не зафіксовано ознак негативного впливу з боку діючих агропромислових об'єктів. Також відсутні факти, що свідчили б про надмірне рекреаційне навантаження або шкоду від перенаселення лісових масивів дикими тваринами. Узагальнена інформація щодо розподілу території за зонами радіоактивного забруднення, яка відображена у таблиці 2.1, базується на матеріалах обстеження, проведеного станом на 01.01.1992 року [26].

Таблиця 2.3

Зведена відомість за зонами радіоактивного забруднення станом на 01.01.1992 р. (щільність забруднення ґрунту цезієм – 137 кІ/км²)

Назва лісництва	Загальна площа забруднення	Номери кварталів (чисельник) і площа (знаменник) за щільністю забруднення					
		зона 1	зона 2			зона 3	
			підзона			підзона	
		більше 15,1	а	б	в	а	б
			5,1-7,0	7,1-10,0	10,1-15,0	1,1-2,0	2,1-5,0
Сербівське	3882,5					2549,4	13331,1
Ємільчинське	14424,7		704,2	260,6		9558,6	3901,3
Барашівське	9072,0					8643,1	428,9
Разом:	27379,2		704,2	260,6		8643,1	17661,3

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що природно-кліматичні фактори в районі розташування ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» є цілком сприятливими для організації та ведення мисливського господарства. Наявні умови створюють належне підґрунтя як для раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, так і для забезпечення ефективної охорони навколишнього природного середовища.

РОЗДІЛ 3

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ УГІДЬ ДП «ЄМІЛЬЧИНСЬКИЙ ЛІСГОСП АПК» ТА РОЗРАХУНОК ЧИСЕЛЬНОСТІ ОСНОВНИХ ВИДІВ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН

3.1. Методологічні підходи до оцінки та бонітування угідь

Процес типологізації мисливських угідь здійснювався на основі структурного розподілу території підприємства та наявних мисливських ресурсів [28, 29]. Класифікація проводилася за типами, підтипами та окремими видами угідь із присвоєнням їм відповідних шифрів. Головним методичним документом при цьому слугували «Настанови з упорядкування мисливських угідь» [32].

За основу під час проведення інвентаризації було взято систему класифікації, розроблену для Поліської лісомисливської зони. Окремою категорією, що виходить за межі стандартної типології, було виділено «інші землі». Хоча ці території не підлягають процедурі бонітування (оцінці якості угідь), вони є невід’ємною складовою загальної площі господарства і враховуються у загальному балансі земель.

Визначення категорії цінності (бонітету) угідь для конкретних видів мисливської фауни здійснювалося на основі нормативних вимог [32]. Зокрема, базовим документом слугувала таблиця «Класифікація мисливських угідь згідно з класом бонітету в межах природних зон» (стосовно умов Поліської зони) [32].

Розрахунок середнього класу бонітету (середнього показника цінності — СПЦ) здійснювався з використанням наступної математичної залежності::

$$\text{СПЦ} = ((S_1 * 1) + (S_2 * 2) + (S_3 * 3) + (S_4 * 4) + (S_5 * 5)) / S_{\text{заг}} ;$$

де СПЦ – шуканий середній показник цінності, що відповідає середньому класу бонітету;; S_1 - S_5 – площі угідь, віднесених до відповідного класу бонітету

(від I до V), виражені у гектарах; $S_{\text{заг}}$ – загальна сумарна площа всіх бонітованих територій (га).

Для встановлення показників оптимальної щільності поголів'я використовувалися нормативні табличні дані, зокрема таблиця «Оптимальна щільність основних видів мисливських тварин у залежності від середнього класу бонітету». Цей підхід регламентований [32] і адаптований безпосередньо до умов Поліської природної зони.

Для об'єктивної оцінки ступеня впливу зовнішнього середовища на якісний стан популяцій мисливської фауни, а також на загальні показники продуктивності угідь, застосовується спеціалізована шкала оцінювання. Ця методика передбачає комплексний аналіз умов, що базується на врахуванні трьох ключових груп факторів: біотичних, абіотичних та антропогенних.

Розрахунок показника оптимальної чисельності мисливських тварин здійснювався з використанням наступної формули [32]:

$$Ч_{\text{заг}} = Ш \times S, \quad \text{де:}$$

$Ч_{\text{заг}}$ – цей параметр визначає загальну оптимальну кількість особин конкретного виду мисливської фауни в межах території господарства (вимірюється у головах);

$Ш$ – оптимальна щільність виду, (оптимальна чисельність тварин розрахована на 1000 га угідь);

S – площа угідь, які класифіковані як придатні для перебування даного виду тварин і для яких проводиться розрахунок загальної оптимальної чисельності (вимірюється у тис. га).

3.2. Типологічна характеристика мисливських угідь та аналіз їхньої цінності для основних представників фауни.

Пріоритетним вектором у процесі організації ведення мисливського господарства виступає проведення повномасштабної інвентаризації земельних угідь, а також встановлення показників їхньої біологічної продуктивності.

Процедура інвентаризації мисливських угідь є комплексним заходом, що охоплює розробку детальної типології територій, складання опису виділених типів, а також точне встановлення площ, які займає кожен окремий тип у структурі господарства.

В основу визначення поняття «тип мисливських угідь» покладено два ключові критерії: рівень кормової продуктивності біотопу та ступінь його захисних властивостей (ремізності) відносно конкретного виду тварин.

Диференціація типів угідь за рівнем їхньої екологічної цінності для різноманітних представників мисливської фауни базується на низці визначальних ознак. До них, зокрема, належать: географічне розташування ділянки, флористичний склад рослинного покриву, специфіка основного господарського використання території, а також сукупний вплив різнопланових факторів на життєдіяльність популяцій основних мисливських видів.

Деталізований розподіл земельного фонду ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» у розрізі типів, підтипів та видів, а також оцінка їхньої цінності для головних видів фауни, відображені у матеріалах таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Розподіл загальної площі ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» за типами, підтипами й видами мисливських угідь і їх цінність для основних видів мисливської фауни

Угіддя			Категорія цінності угідь для :			
Ш-р	Тип МУ	Площа, га	Олень	Козуля	Кабан	Засць сірий
1.1.	Хв. молодняки І	1247,4	2	2	2	1
1.2.1.	Хв. молодняки ІІ та Ср. насадження з наявністю підросту, підліску	2170,2	2	2	2	2
1.2.2.	Хв. молодняки ІІ та Ср. насадження, підріст та підлісок рідкий або відсутній	1671,4	3	3	3	3
1.3.1.	Хв. Пр, Ст., та Пер. насадження з наявністю підросту, підліску	1249,3	3	3	4	4
1.3.2.	Хв. Пр, Ст., та Пер. насадження, підріст та підлісок рідкий або відсутній	984,9	4	4	4	4
2.1.	Ял. молодняки І	3,7	2	3	1	2

2.2.	Ял. молодняки II та Ср. насадження	11,9	3	3	1	4
3.1.	Лист. молодняки I	3084,5	2	2	1	1
3.2.1.	Лист. молодняки II та Ср. насадження з наявністю підросту, підліску	7174,8	2	2	2	2
3.2.2.	Лист. молодняки II та Ср. насадження, підріст та підлісок рідкий або відсутній	7649,7	3	3	3	3
3.3.1.	Лист. Пр, Ст., та Пер. насадження з наявністю підросту, підліску	3083,0	2	2	4	4
3.3.2.	Лист. Пр, Ст., та Пер. насадження, підріст та підлісок рідкий або відсутній	2413,2	5	5	4	4
4.1.	Зм. молодняки I	842,1	1	1	2	1
4.2.1.	Зм. молодняки II та Ср. насадження з наявністю підросту, підліску	2067,6	2	2	2	2
4.2.2.	Зм. молодняки II та Ср. насадження, підріст та підлісок рідкий або відсутній	2994,2	3	3	3	3
4.3.1.	Зм. Пр, Ст., та Пер. насадження з наявністю підросту, підліску	1372,9	3	3	4	4
4.3.2.	Зм. Пр, Ст., та Пер. насадження, підріст та підлісок рідкий або відсутній	1596,4	5	5	4	4
6.1.	Орні землі	1,1	3	2	2	2
7.1.	Луки (суходільні)	31,3	4	4	4	2
7.2.	Луки (заболочені)	5,1	3	3	4	4
8.1.	Болота (чисті: ≥ 20 % чагарників)	1925,7	2	5	5	5
8.2.	Болота (зарослі: ≤ 20 % чагарників)	1197,8	4	2	2	3
9.	Водойми	40,0	5	5	5	5
Разом		42818,2				
Інші землі		681,1				
Всього		43499,3				

Примітка* Хв. – хвойні, Ял. – ялинові, Лист. – листяні, Зм. – змішані, Ср. – середньовікові, Пр. – пристигаючі, Ст. – стиглі, Пер. – перестійні,

Аналіз даних, наведених у таблиці 3.1, свідчить про те, що загальний земельний фонд ДП «Смільчинський лісгосп АПК» становить 43499,3 га. При цьому до категорії «інші землі» віднесено 681,1 га загальної площі; цей перелік включає транспортні шляхи, просіки, охоронні зони ліній електропередач тощо. Таким чином, розрахункова площа території, що є безпосередньо придатною для ведення мисливського господарства, дорівнює 42818,2 га [26].

Варто звернути увагу на вкрай незначну площу суходільних лук та орних земель, яка становить лише 32,4 га. Такий стан речей певною мірою виступає лімітуючим фактором, що може негативно впливати на показники продуктивності угідь стосовно зайця сірого.

У структурі земель ДП «Смільчинський лісгосп АПК» абсолютну перевагу мають лісові угіддя, частка яких сягає 92,5%. Така структура ландшафту формує оптимальне середовище для існування та розвитку стабільних популяцій ратичних тварин, зокрема оленя плямистого та благородного, козулі європейської, а також кабана дикого. Разом з тим, незважаючи на зазначені вище особливості, територію підприємства можна оцінити як цілком придатну для підтримання стійкої популяції зайця сірого.

3.3. Проведення бонітування мисливських угідь підприємства.

З метою розробки ефективної стратегії ведення мисливського господарства на базі ДП «Смільчинський лісгосп АПК» було здійснено комплексну оцінку якості угідь, відому як бонітування. Цей процес передбачав аналіз території стосовно потреб конкретних видів мисливської фауни, базуючись не лише на визначенні категорії цінності біотопів (їхніх захисних та кормових характеристик), а й на врахуванні ступеня впливу різноманітних факторів — як постійних, так і періодичних — на життєдіяльність диких тварин.

Розрахунок середнього показника цінності (що відповідає середньому класу бонітету) здійснюється індивідуально для кожного виду тварин, які є об'єктами господарювання. При цьому ключовими параметрами виступають типологічна структура угідь (тип, підтип, вид), а також просторове співвідношення площ, що належать до певного класу бонітету, до загальної площі мисливських угідь господарства.

Встановлення середнього класу бонітету для кожного окремого виду фауни є необхідною передумовою для обчислення нормативної (оптимальної)

щільності поголів'я з розрахунку на 1000 га угідь. Ці дані, у свою чергу, слугують фундаментом для подальшого розрахунку загальної оптимальної чисельності тварин на території господарства.

Деталізований розподіл території мисливських угідь ДП «Смільчинський лісгосп АПК» за класами бонітету, а також результати розрахунків середнього бонітету для ключових представників мисливської фауни, відображені у таблицях 3.2 – 3.5.

Таблиця 3.2

**Розподіл придатних для оленя угідь
ДП «Смільчинський лісгосп АПК»**

Тип мисливських угідь	Бонітет				
	I	II	III	IV	V
Хвойний ліс		3421,3	2932,6	984,9	
Листяний ліс		13342,3	7649,7		2413,2
Змішаний ліс	842,1	2067,6	4367,1		1596,4
Орні землі			1,1		
Луки			5,1	31,3	
Болота		1925,7		1197,8	
Водойми					40,0
Всього	842,1	20756,9	14955,6	2214,0	4049,6
%	2,0	48,5	34,9	5,2	9,4
Середній бонітет: 2,72					

Розрахунок середнього класу бонітету для оленя:

$$\text{СПЦ} = ((842,1 * 1) + (20756,9 * 2) + (14955,6 * 3) + (2214,0 * 4) + (4049,6 * 5)) / 42818,2 = 2,72$$

За результатами проведених обчислень було встановлено, що середній показник класу бонітету для основних представників мисливської фауни в угіддях ДП «Смільчинський лісгосп АПК» варіюється в діапазоні 2,7–2,9 одиниць. Зазначені цифрові показники дозволяють стверджувати, що умови проживання для досліджуваних видів характеризуються як добрі.

Таблиця 3.3

**Розподіл придатних для козулі європейської угідь
ДП «Смільчинський лісгосп АПК»**

Тип мисливських угідь	Бонітет				
	I	II	III	IV	V
Хвойний ліс		3417,6	2936,3	984,9	
Листяний ліс		13342,3	7649,7		2413,2
Змішаний ліс	842,1	2067,6	4367,1		1596,4
Орні землі		1,1			
Луки			5,1	31,3	
Болота		1197,8			1925,7
Водойми					40,0
Всього	842,1	20026,4	14958,2	1016,2	5975,3
%	2,0	46,8	34,9	2,4	13,9
Середній бонітет: 2,80					

Розрахунок середнього класу бонітету для козулі європейської:

$$\text{СПЦ} = ((842,1 * 1) + (20026 * 2) + (14958,2 * 3) + (1016,2 * 4) + (5975,3 * 5)) / 42818,2 = 2,80$$

Таблиця 3.4

**Розподіл придатних для кабана дикого угідь
ДП «Смільчинський лісгосп АПК»**

Тип мисливських угідь	Бонітет				
	I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	15,6	3417,6	1671,4	2234,2	
Листяний ліс	3084,5	7174,8	7649,7	5496,2	
Змішаний ліс		2909,7	2994,2	2969,3	
Орні землі		1,1			
Луки				36,4	
Болота		1197,8			1925,7
Водойми					40,0
Всього	3100,1	14701,0	12315,3	10736,1	1965,7
%	7,2	34,3	28,8	25,1	4,6
Середній бонітет: 2,85					

Розрахунок середнього класу бонітету для кабана дикого:

$$\text{СПЦ} = ((3100,1*1) + (14701,0*2) + (12315,3*3) + (10736,1*4) + (1965,7*5)) / 42818,2 = 2,85$$

Таблиця 3.5

**Розподіл придатних для зайця сірого угідь
ДП «Смільчинський лісгосп АПК»**

Тип мисливських угідь	Бонітет				
	I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	1247,4	2173,9	1671,4	2246,1	
Листяний ліс	3084,5	7174,8	7649,7	5496,2	
Змішаний ліс	842,1	2067,6	2994,2	2969,3	
Орні землі		1,1			
Луки		31,3		5,1	
Болота			1197,8		1925,7
Водойми					40,0
Всього	5174,0	11448,7	13513,1	10716,7	1965,7
%	12,1	26,7	31,6	25,0	4,6
Середній бонітет: 2,83					

Розрахунок середнього класу бонітету для зайця сірого:

$$\text{СПЦ} = ((5174,0*1) + (11448,7*2) + (13513,1*3) + (10716,7*4) + (1965,7*5)) / 42818,2 = 2,83$$

Водночас слід враховувати, що на якісний стан та придатність угідь впливає комплекс чинників природного та антропогенного походження. Дія цих факторів може мати двоякий характер: як покращувати, так і погіршувати властивості біотопів. Методика визначення коефіцієнтів впливу різноманітних чинників чітко регламентується Настановою ... [32] і застосовується безпосередньо в процесі проведення лісомисливського впорядкування господарства.

Підсумовуючи оцінку продуктивності угідь ДП «Смільчинський лісгосп АПК», варто наголосити, що дана територія вирізняється достатньо високими

кормовими та захисними характеристиками. Це, у свою чергу, свідчить про те, що угіддя володітимуть значною екологічною ємністю для диких тварин.

Попри сприятливі природні умови, для подальшої оптимізації середовища існування та підвищення продуктивності угідь доцільним є впровадження системних біотехнічних заходів. До пріоритетних напрямів належать: закладка спеціалізованих кормових полів, реміз та плантацій, створення захисних ділянок, облаштування штучних водопоїв, а також організація зимової (а за можливості – цілорічної) підгодівлі фауни.

Окрім того, для підтримання стабільно високої продуктивності угідь критично важливим є забезпечення надійної охорони території від браконьєрства та проведення заходів із регулювання чисельності хижих тварин.

3.4. Визначення нормативів оптимальної щільності та обчислення оптимальної чисельності основних видів мисливської фауни в угіддях підприємства

Загальновідомим є факт, що надмірна концентрація певних видів диких тварин на обмеженій території здатна завдавати суттєвої економічної шкоди як лісовим насадженням, так і сільськогосподарським культурам. Це явище часто призводить до виникнення конфлікту інтересів між мисливською галуззю та суміжними сферами – лісовим і сільським господарством.

З метою нівелювання цих суперечностей та мінімізації потенційних збитків, спричинених життєдіяльністю фауни, проводиться розрахунок оптимальної щільності для кожного виду тварин, що є об'єктом господарювання. Існує чітка кореляція між класом бонітету, який відображає якісний стан та придатність середовища існування, та регламентованою чисельністю тварин на одиницю площі.

Під терміном «оптимальна щільність» розуміють максимально можливий показник насиченості угідь даного бонітету тваринами, за якого найбільш повно реалізується біологічний потенціал території. При цьому обов'язковими

умовами є:

- збереження кормових ресурсів від виснаження;
- відсутність негативних явищ усередині популяції (епізоотії, виродження);
- утримання рівня впливу на лісове та сільське господарство в межах допустимих норм (без нанесення суттєвої шкоди).

Досягнення та підтримання чисельності тварин на оптимальному рівні є пріоритетним завданням менеджменту мисливського господарства. Перевищення цього порогу є неприпустимим, оскільки це неминуче призводить до деградації кормової бази, що, у свою чергу, спричиняє масову загибель тварин або їх вимушену міграцію в інші райони.

Показники оптимальної щільності (з розрахунку на 1000 га) встановлюються відповідно до вимог [32] на основі визначеного середнього класу бонітету (дані наведено у табл. 3.3). Безпосередній розрахунок загальної оптимальної чисельності здійснюється за арифметичною методикою: шляхом множення площі мисливських угідь господарства (вираженої у тисячах гектарів) на нормативний показник оптимальної щільності.

Розрахунок оптимальної чисельності тварин у господарстві:

— оленя

$$Ч_{\text{заг}} = 42,8182 \times 7,3 = 313 \text{ голів};$$

— козулі європейської

$$Ч_{\text{заг}} = 42,8182 \times 25,0 = 1070 \text{ голів};$$

— кабана дикого

$$Ч_{\text{заг}} = 42,8182 \times 4,2 = 180 \text{ голів};$$

— зайця сірого

$$Ч_{\text{заг}} = 42,8182 \times 33,0 = 1413 \text{ голів};$$

Результати обрахунків оптимальної чисельності основних видів мисливських тварин зведені у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Оптимальна чисельність основних видів мисливських тварин в угіддях
ДП «Ємільчинський лісгосп АПК»**

Вид мисливської фауни	Площа мисливських угідь, тис. га	Середній клас бонітету (СПЦ)	Оптимальна щільність тварин, голів/1 000 га	Оптимальна чисельність, голів
Олень	42,8182	2,7	7,3	313
Козуля		2,8	25,0	1070
Кабан		2,9	4,2	180
Заєць сірий		2,8	33,0	1413

Підсумовуючи результати обчислень оптимальної ємності угідь ДП «Ємільчинський лісгосп АПК», було визначено такі нормативні показники чисельності для основних видів мисливської фауни:

- олень – 313 голів;
- козуля європейська – 1070 голів;
- кабан дикий – 180 голів;
- заєць сірий – 1413 голів.

Отримані дані повинні слугувати базовим орієнтиром при стратегічному плануванні динаміки поголів'я на майбутній ревізійний період. Саме ці цільові параметри мають бути покладені в основу організації ведення мисливського господарства стосовно зазначених видів тварин.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Аналіз земельного фонду ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» показав, що площа лісових ділянок становить 39842,7 га. У структурі цих земель ділянки, вкриті лісовою рослинністю, займають 34989,3 га, тоді як нелісові землі – 3656,6 га. Загальна територія підприємства охоплює 43499,3 га. Однак з розрахунку корисної площі виключено категорію «інші землі» (дороги, просіки, траси ліній електропередач тощо), яка сумарно складає 681,1 га. Таким чином, фактична площа угідь, придатних для ведення мисливського господарства, дорівнює 42818,2 га.

2. Домінуючим типом ландшафту на території ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» є лісові угіддя, частка яких сягає 92,5%. Така структура біотопів формує сприятливе середовище для підтримання стабільних популяцій ратичних тварин: оленя (плямистого та благородного), козулі європейської та кабана дикого. Водночас незначна площа орних земель та суходільних лук (32,4 га) виступає певним лімітуючим фактором для продуктивності угідь стосовно зайця сірого. Проте, незважаючи на цей аспект, територію підприємства можна кваліфікувати як цілком придатну для формування стійкої популяції цього виду.

3. За результатами проведених досліджень встановлено, що середній клас бонітету для основних представників мисливської фауни в угіддях ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» варіюється в діапазоні 2,7–2,9 одиниць. Деталізовані показники становлять: для оленя – 2,72, козулі – 2,80, кабана – 2,85, зайця сірого – 2,83. Отримані значення свідчать про те, що умови проживання для зазначених видів є добрими. Разом з тим, на якісні характеристики та придатність угідь впливає комплекс природних та антропогенних чинників, які здатні як покращувати, так і погіршувати властивості середовища. Коефіцієнти впливу цих факторів регламентуються і визначаються безпосередньо в ході впорядкування. Відповідно, при розрахунку оптимальної чисельності поголів'я необхідно вносити поправки, що базуються

на розрахованих класах бонітету. Загалом, враховуючи встановлену продуктивність, можна стверджувати, що угіддя характеризуються високими захисними та кормовими властивостями, а отже – значною екологічною ємністю.

4. На основі проведених розрахунків було визначено оптимальну чисельність основних видів мисливських тварин для угідь ДП «Ємільчинський лісгосп АПК». Нормативні показники становлять: для оленя – 313 голів, козулі європейської – 1070 голів, кабана дикого – 180 голів, зайця сірого – 1413 голів. Саме ці цифри мають слугувати базовим орієнтиром при плануванні динаміки погोलів'я на ревізійний період та при організації ведення мисливського господарства в цілому.

5. Попри те, що угіддя господарства характеризуються високою якістю, доцільним є системне проведення біотехнічних заходів, метою яких є подальше підвищення продуктивності біотопів та покращення умов існування фауни. До першочергових заходів належать: створення кормових полів, реміз та плантацій, закладка захисних ділянок, облаштування водопоїв, а також організація зимової (а за можливості – цілорічної) підгодівлі тварин.

6. Для збереження високого рівня продуктивності угідь критично важливим є забезпечення їх надійної охорони від браконьєрства та регулювання чисельності хижаків. Зокрема, щільність популяції лисиці не повинна перевищувати норматива 0,5–1 особина на 1000 га, що в абсолютному вимірі становить 43 особини на все господарство. Крім того, необхідний суворий контроль за дотриманням лімітів добування тварин та моніторинг оптимального співвідношення статево-вікової структури популяцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверін В.Г. Мисливство. Харків: Радянський селянин, 1927. 225 с.
2. Аверін В. Про зменшення зайців на Україні та про деякі питання мисливського господарства. *Укр. мисливець та рибалка*. 1929. №1. 27–30.
3. Барабаш І.І. Нарис фавни степової Наддніпрянщини (колишньої Катеринославщини). Харків : Держвидав України, 1928. 138 с.
4. Бондаренко В.Д., Різун Е.М. Актуальні питання стану і ведення мисливського господарства в Україні та можливі напрями їх вирішення. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2016. Вип. 14. С. 180–184.
5. Васільєв Б.В., Гулак І.Ю., **Кратюк О.О.** Сучасні підходи до реформування мисливського господарства України: правові, екологічні та економічні аспекти. *Стан і майбутнє лісової галузі, ландшафтної архітектури і землевпорядкування* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДБТУ, 14-15 жовтня 2025 р.). Харків, 2025. С. 24–25.
6. Власюк В.П. Біотопічний розподіл зайця-русака в осінній період в умовах Житомирського Полісся. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. наук.–техн. праць. 2006. Вип. 16.7. С. 37–40.
7. Власюк В.П. Просторова динаміка чисельності зайця-русака (*Lepus europaeus* Pall.) у мисливських угіддях лісових та лісомисливських господарств Житомирської області. *Вісн. ДАУ*. 2007. № 2. С. 238–242.
8. Власюк В.П. Просторово-типологічна організація населення зайця сірого (*Lepus europaeus* Pall.) в умовах Житомирщини та вплив факторів середовища на її формування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-г. наук: спец. 06.03.03 «Лісознавство і лісівництво». Київ, 2012. 21 с.
9. Волох А.М. Великі ссавці Південної України у ХХ ст. (динаміка ареалів, чисельності, охорона та управління). Автореф. дис...докт. біол. наук: 03.00.08/ Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України. К., 2004. 35 с.
10. Волох А.М. Регуляція чисельності в маргінальних популяціях копитних. *Зоологічні дослідження в Україні на межі тисячоліть* : Тези

доповідей Всеукраїнської зоологічної конференції (м. Кривий Ріг, 13-14 листопада 2001 р.). Кривий Ріг : І.В.І. 2001. С. 152–154.

11. Волох А.М. Характеристика асканійського благородного оленя, як об'єкта розведення у фермерському господарстві. *Сільський господар*. 2006. № 5-6. С. 7–9.

12. Гаврильців М.Т. Державна природоохоронна політика України в умовах глобалізації. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1(2). С. 129–133.

13. Гузій А.І., Власюк В.П., Захожий Ю.В. Динаміка чисельності лисиці звичайної (*Vulpes vulpes*) та її вплив на зайця-русака на Житомирщині. *Науковий вісник НЛТУ*. 2009. Вип. 19.8. С. 44–52.

14. Гулик І.Т., Шадура М.В., Шадура А.М. Лісогосподарські та біотехнічні заходи підвищення кормової продуктивності та якості мисливських угідь для козулі європейської (*Capreolus capreolus* L.) на Поліссі України. *Проблеми екології лісів і лісокористування на Поліссі України / Наукові праці Поліського філіалу УкрНДІЛГА*. Вип. 5 (11). Житомир, 2005. С. 141–147.

15. Гулик І.Т., Шадура М.В. Склад підроста і підліска в різних лісорослинних умовах лісів Західного Полісся з огляду кормового значення для козулі європейської. *Наук. вісн. Укр. держ. лісотехнічного ун-ту*. Львів, 2006. Вип. 30. С. 289–299.

16. Данилюк Л.Р. Мисливське господарство: поняття, особливості, завдання та функції. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 34. С. 241–250.

17. Дейнека А.М., Бурмас В.Р. Стан і перспективи розвитку мисливського господарства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.13. С. 78–94.

18. Делеган І.В., Делеган І.І., Делеган І.І. Біологія лісових звірів і птахів. Львів: ПОЛЛІ, 2005. 600 с.

19. Домніч В.І. Роль ратичних (Cervidae, Bovidae) та хижих (Canidae) у біоценозах окремих районів Палеарктики : автореферат дис. ... доктора

біологічних наук : 03.00.15. Інститут агроєкології та біотехнології УААН. Київ, 2008. 36 с.

20. Домніч В. І. Динаміка впливу популяції асканійського шляхетного оленя на рослинність степових територій. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2007. Вип. 21 : Біологія. С. 158–164.

21. Дудніченко Д.В., Козлюк І.М., Тетерук С.Д. Управління популяціями мисливських тварин: принципи і підходи. *Наукові читання ім. В.М. Виноградова* : матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. здоб. вищої освіти та молодих учених, 18-19 травня 2021 р. Херсон : ХДАЕУ, 2021. С. 18–21.

22. Євтушевський М.Н. Мисливські тварини України на волі та в вольєрах: монографія. Черкаси: Вертикаль, 2012. 376 с.

23. Жмуд М.Є. Ресурси мисливських ссавців та шляхи їх раціонального використання. *Біорізноманітність Дунайського біосферного заповіднику, збереження та його управління*. Київ : Наук. думка, 1999. С. 247–252.

24. Загороднюк І. Мисливствознавство та мисливські лабораторії в Україні за 100 років: трансформації ідей та інституцій. *Theriologia Ukrainica*. 2024. №27. С. 146–169.

25. Закусило В.М., Дудніченко Д.В. Заходи з охорони тварин та угідь у мисливських господарствах. *Студентські наукові читання – 2021* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. присвяченої I туру Всеукр. конкурсу студентських наукових робіт (25 січня 2021 р. Житомир). Житомир, 2021. С. 10–11.

26. Звіт для громадськості по моніторингу впливу господарської діяльності на довкілля та особливо цінних для збереження лісів (ОЦЗЛ) ДП «Ємільчинський лісгосп АПК» за 2021 рік. Ємільчино. 2021. 39 с.

27. Корнєєв О.П. Мисливство – галузь народного господарства. Київ: Урожай, 1964. 148 с.

28. **Кратюк О.О** Ключові етапи оцінки продуктивності мисливських угідь. *Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 19 вересня 2025 р.). Житомир, 2025. С. 59–60.

29. **Кратюк О.О.,** Конюхов Є.С. Роль мисливської орнітофауни в оцінці продуктивності мисливських угідь. *Ліс, наука, молодь*: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 26 листопада 2025 р.). Житомир, 2025. С. 117.
30. Лісомисливське господарство : підручник / Хоєцький П.Б., Копій Л.І. та ін. Львів : СПОЛОМ, 2022. 256 с.
31. Мигулін О.О. Матеріали до динаміки чисельності зайця-русака на території УРСР. *Екологія та історія хребетних фауни України*. К.: Наук. думка, 1966. С. 47-67.
32. Настанови з упорядкування мисливських угідь. Київ, 2002. 114 с.
33. Національний атлас України / Інститут географії НАН України, ТОВ «Інтелектуальні системи ГЕО», КПП. Київ : Картографія, 2008. 440 с.
34. Новицький В.П. Динаміка чисельності та стан ресурсів зайця сірого (*Lepus europaeus* Pall.) у сучасному Лісостепу України. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 3. С. 99–103.
35. Новицький В.П. Заєць сірий (*Lepus europaeus* Pall.): екологічні особливості існування виду в сучасному Лісостепу України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.5. С. 214–220.
36. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000р. № 1478-III (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>
37. Про затвердження Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.1996р. №780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-96-%D0%BF#Text>
38. Рудишин М.П., Мурський Г.М., Татарinov К.А. Раціональне ведення мисливського господарства. Львів: Каменярь, 1987. 182 с.
39. Савченко Т. Адміністративно-правове регулювання галузі мисливського господарства та полювання. *Підприємство, господарство і право*. 2019. №9. С. 128–134.

40. Татаринов К. А. Звірі західних областей України. Київ : Вид-во АН УРСР, 1956. 301 с.
41. Тиссаревський С. Мисливські звірі та птиці Лубенщини. *Укр. мислив. та рибалка*. 1927. № 2. С. 29–30.
42. Томин О.О. Принципи державного управління в галузі мисливства та полювання в Україні. *Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління та права*. 2009. № 1(29). С. 203–205.
43. Хоєцький П.Б. Концепція розвитку мисливського господарства Західного регіону України. Львів: НЛТУ України, 2011. 12 с.
44. Шадура М.В., Гулик І.Т., Шадура А.М. Пошкодження лісових культур диким кабаном (*Sus scrofa* L.) та козулею європейською (*Capreolus capreolus* L.) на Поліссі України. *Наук. вісн. Укр. держ. лісотехнічного ун-ту*. Львів, 2004. Вип. 14.8. С. 426–433.
45. Шадура А.М. Лісівничі основи ведення мисливського господарства на кабана (*Sus scrofa* L.) та козулю (*Capreolus capreolus* L.) у лісах Східного Полісся України: Автореф. канд. дис. Київ, 2005. 20 с.
46. Шейгас І.М. Особливості та перспективи розвитку мисливського господарства України у період реформування галузі. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. на-ук.-техн. праць. Львів : РВВ НЛТУ України. 2006. Вип. 16.3. С. 47–52.